Utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnoga identiteta

Mihaljević, Zvonimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:577654

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMET

SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURALNI MENADŽMENT

Zvonimir Mihaljević

Utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnoga identiteta

ZAVRŠNI RAD

MENTORICA: doc. dr.sc. Tatjana Ileš

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja_____ potvrđujem da je moj _____rad
diplomski/završni
pod naslovom _____

_____

te mentorstvom _____

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

_____

TEMA: Utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnoga identiteta

PRISTUPNIK: Zvonimir Mihaljević

TEKST ZADATKA:

Završni rad Utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnoga identiteta bavi se proučavanjem i objašnjavanjem globalizacije i globalizacijskih procesa te njihovog utjecaja na kulturni identitet kako bi se stekla svijest o opasnostima koje ona predstavlja za identitet i kulturu.

Predsjednik Odbora za završne i

Mentor: **diplomske ispite:**

Doc. dr. sc. Tatjana Ileš

_____ _____

SAŽETAK

U ovom će se radu analizirati utjecaj globalizacije i globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnog identiteta, ali i identiteta općenito. Globalizacija je pojam kojega sesvakodnevno koristi u medijima i na političkoj sceni. Čini se jednostavnim za objasniti, ali je zapravo veoma kompleksan i mnogi će se složiti da ne postoji strogo određena definicija globalizacije. Svaka je zemlja u suvremenom svijetu pod ovakvim ili onakvim utjecajima globalizacije i njezinih procesa, a što može predstavljati prijetnju gubitka kulturnog identiteta koji je jedan narod gradio kroz cijelu svoju povijest. U radu će se pokazati kako je globalizacija utjecala na kulturni identitet u cjelini, a isto tako i na hrvatski kulturni identitet.

Ključne riječi: globalizacija, globalizacijski procesi, identitet, kulturni identitet, hrvatski kulturni identitet

Abstract

This paper will analyze the impact of globalization and globalization processes on the formation of cultural identity and identity in general. Globalization is a term used on a daily basis in the media and the political scene, at first it is very easy to explain, but it is actually very complex and many will agree that there is no strictly defined definition of globalization. Every country in the modern world is influenced by globalization and its processes and poses a threat to the loss of the cultural identity that one nation has built throughout its history. The paper will analyze how globalization has affected cultural identity in general, and also the Croatian one.

Key words: Globalization, globalization processes, identity, cultural identity, Croatian cultural identity

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. GLOBALIZACIJA I GLOBALIZACIJSKI PROCESI 2
2.1 Povijest globalizacije 3
2.2 Teorijski koncept globalizacije 4
2.3 Utjecaj globalizacije na svijet 5
2.4 Kraj globalizacije? 7
3. IDENTITET 8
3.1 Osobni identitet 9
3.2 Društveni identitet 10
3.3 Kulturni identitet 11
3.4 Hrvatski identitet 12
4. UTJECAJ GLOBALIZACIJE I GLOBALIZACIJSKIH PROCESA NA KULTURNI IDENTITET .. 14
4.1 Amerikanizacija 17
4.2 Multikulturalizam 18
4.3 UNESCO i očuvanje kulturne raznolikosti 20
5. HRVATSKI KULTURNI IDENTITET U GLOBALIZIRAJUĆEM SVIJETU 20
5.1 Hrvatski identitet i Europska unija 23
ZAKLJUČAK 25
LITERATURA 26
POPIS SLIKA 30
POPIS TABLICA 31

1. UVOD

Globalizacija podrazumijeva društvene procese koji utječu na svaku državu u svijetu, na jači ili slabiji način. Globalizacija se najčešće vezuje uz tržište i ekonomiju te političko-pravne aspekte, no potrebno je reći kako globalizacijski procesi umnogome utječu i na polje kulture. Ti utjecaji mogu biti pozitivni, poput uvođenja novih tehnologija, zagovaranja temeljnih ljudskih prava, često i negativni, poput rušenja domaćeg tržišta (izričito zastupljeno u siromašnijim državama), gubljenje kulturnih vrijednosti i slično. Najuopćenije možemo reći kako globalizacija postoji od kada postoji i društvo, no u modernom smislu o globalizaciji kao o suvremenom socijalnom procesu govorimo učestalo nakon Drugog svjetskog rata.

Utjecaje globalizacije, sa svih triju aspekata o kojima smo govorili, a posebice iz aspekta kulture,prepoznajemo i u formiranju i/ili promjeni identiteta. Definiciju pojma identitet, baš kao i pojma globalizacija, nije jednostavno objasniti. Različite su teorije identiteta u opticaju, no ukratko možemo reći kako je identitet specifičan osjećaj pripadnosti nekome ili nečemu. U trenutak kada se čovjek rodi, već stječe određeni identitet – svoje specifično „sebstvo“. Čovjek je odmah određen društvenim identitetom, odnosno položajem na temelju društvene moći, nacionalnim i kulturnim identitetom, koji svi zajedno čine naš osobni identitet. Potrebno je također naglasiti kako su identiteti promjenjive, fluidne kategorije pa ih je stoga moguće, pod utjecajem tijeka vremena i određenih okolnosti te životnih odabira, i mijenjati.

Možda i najveći problem kod razumijevanja pojmova globalizacije i identiteta nastaje upravoiz srži tih dvaju riječi – „sveukupnost“ i „istost“. Kada malo bolje razmislimo, sveukupnost gotovo pa ne može postojati bez nekih zajedničkih, „istih“ značajka, koje se vežu jedna uz drugu. Kako možemo prepoznati tu granicu „istosti“, odnosno gdje bi ona trebala završiti kako bismo očuvali svoj identitet? Pod utjecajem velikih sila, naročito Zapada, događaju se procesi poput „amerikanizacije“ koje prijete očuvanju nekog specifičnog nacionalnog/kulturnog identiteta i teže brisanju kulturnih razlika. Danas se živi u „multikulturalnim“ društvima, odnosno društvima u kojima supostoji više različitih kultura, države su otvorile svoje granice ponajprije zbog ekonomske dobiti, ali u tom procesu počele su se događati i značajne kulturne promjene. Cilj ovoga rada zapravo je istražiti tu granicu, pokušati

pokazati argumente i za i protiv te vidjeti na koji način možemo postupiti spram izazova globalizacije.

2. GLOBALIZACIJA I GLOBALIZACIJSKI PROCESI

Kako bismo shvatili utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnog identiteta najprijećemo pojasniti pojam globalizacije. Globalizacija je pojam izveden iz engleske riječi „global“ što znači svjetski i interpretira se kao „sveukupno“. Etnograf Silvio Braica u svome tekstu *Pokušaj definicije pojma globalizacije*(2004: 123)navodi kako pojam globalizacija nije jednoznačan niti je jednostavan za objasniti. Pridjev *globalan* upotrebljavao se krajem 19. stoljeća za označavanje cijeloga svijeta, dok je imenica *globalizacija* ušla u Websterov rječnik prvi puta 1961. godine (Plevnik 2003, navedeno u Braica, 2004: 123). U zborniku radova pod naslovom *Globalizacija i identitet* kojega su uredili Miroslav Tuđman i Ivan Bekavac, Đuro Njavro, hrvatski ekonomist i pedagog, u svome radu Hrvatski identitet i globalizacija(2004: 32) tvrdi da se većina autora slaže kako pojam globalizacija označava proces gospodarskog, socijalnog, kulturnog i političkog djelovanja koje nadilazi granice nacionalnih država. Globalizacija se u današnjem svijetu najviše veže uz gospodarstvo, ali prema indijskom teoretičaru i sveučilišnom profesoru BhikhuParekhu(2008: 156) u njemu je samo najočitija i najrazvijenija, ali ona zahvaća skoro sva područja života. U zborniku radova prireditelјice Jadranke Čačić-Kumpes pod naslovom *Kultura, etničnost, identitet,* Ivo Paić,hrvatski politolog i filozof u radu *Nacionalni san, tranzicija, globalizacija: obrisi promjena identiteta*(1999: 122)tvrdi da čitamo kako se globalizacija uglavnom razumijeva „konzekvencom modernosti zapadnog projekta modernizacije“ te likom „globalnog ljudskog stanja“.

Zahvaljujući, među ostalim i, globalizaciji odnosi među ljudima i zemljama postaju sve intenzivniji, a ljudi počinju globalno razmišljati i svijet u cjelini drugačije shvaćati. Globalizacija ima i određene zahtjeve – stalno ulaganje u znanje, tehnologije, istraživanje i razvoj. Tko jednom počne zaostajati u procesu globalizacije ili se na vrijeme ne uključi u suvremene procese, bitno zaostaje. Današnji se svijet sve više „otvara“i „smanjuje“ i otuda proizlazi već dobro poznata sintagma o svijetu kao „globalnom selu“, poznatoj izreci kanadskog filozofa Marshall Mcluhana.(Lončar, 2005: 92)

S druge strane, Parekhu svojoj knjizi *Nova politika identiteta, politička načela za međuovisni svijet*(2008: 158)tvrdi kako globalizacija često utječe i na kontradiktorne načine. Teritorijalne granice, međunacionalne razlike, kulture i ekonomija utječu na slabljenje tradicionalne države – države gube značaj svog jedinstva i legitimnosti te izaziva sve manje samopouzdanje.

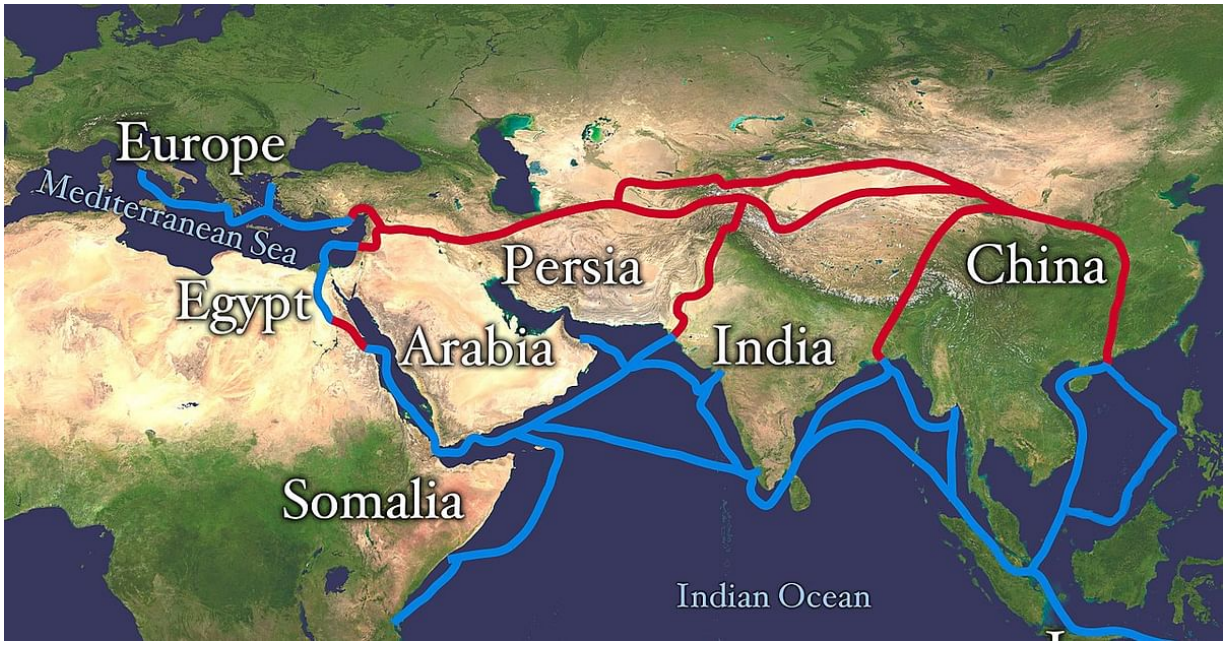
2.1 Povijest globalizacije

Prema pisanju etnografaBraice (2004: 124), postoje 2 vrste koncepcije porijekla globalizacije.

Prva koncepcijaje da globalizacija nastajeprije Hladnog rata. Ovakvu koncepciju podržava i JelenaLončar, geografkinja i sveučilišna profesorica, te u svom radu pod naslovom *Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja*(2005: 93) govori kako su europske zemlje razorene Drugim svjetskim ratom započele proces povezivanja te su bile pod novčanom potporom Sjedinjenih Američkih Država. Cilj tih povezivanja bio je spriječiti daljnje konflikte i ratovanja te gurnuti nacije u procese udruživanja. Posljedicom takvoga razmišljanja nastaje prva trgovačka međunarodna organizacija GATT, čiji je cilj bio smanjivanje trgovačkih carina između zemalja članica u svrhu trgovačkih olakšica. Kasnije je organizacija preimenovana u današnji WTO – Svjetsku trgovačku organizaciju, u čijem su članstvu 134 države svijeta. Kasnije nastaju nadnacionalni savezi poput NATO-a i EU čiji su ciljevi održavanje međunarodne trgovačke stabilnosti i zaštite zemalja i ljudskih prava.

Druga koncepcija, koju Braica(2004: 125) smatra realnijom, jest da globalizacija započinje mnogo ranije u povijesti te da se ne može zapravo točno odrediti početak globalizacije. Ovu koncepciju pak podupire Parekh(2008: 155) koji u svojem djelu navodi kako globalizacija nije nova pojava. On objašnjava kako ljudi već tisućljećima tvore društva koja se međusobno osvajaju, prenose svoj jezik, kulturu i običaje u tim osvajanjima i migracijama. Vjerski misionari bili su slani na najdalje kutke svijeta kao i ostali istraživači. Rezultat svega toga bio je razmjena tehnologije, načina proizvodnje, znanja, vjerovanja, jezika, pisma... Takve su razmjene često bile i nasilnoga karaktera, posebice kada je riječ o kolonizacijama velikih carstva, no s druge strane ekonomija i trgovanje također je omogućila ovaj aspekt razmjene kulturnih dobara. Kao jedan od

primjer često se uzima put svile – trgovačka ruta koja je povezivala europsko Sredozemlje s Azijom. U procesu trgovačke razmjene, nedvojbeno je da su trgovci osim što su razmjenjivali svoje domaće proizvode koje čine njihovu kulturu, također širili i svoj jezik te upoznavali jezike drugih kultura, a kako bi olakšali procese robne razmjene i trgovine. Na slici 1 se vidi koliko je opsežna ta ruta bila te predočuje koliko kultura je bilo u spoju čak tisuću godina prije promišljanja o današnjim procesima globalizacije.

Slika 1 – Karta Puta svile (Mark, J.J., 2018)

2.2 Teorijski koncept globalizacije

Prema Njavri (2004: 31) teorijski koncept globalizacije počeo se uobličavati u sociološkoj, politološkoj i ekonomskoj znanosti kao odgovor na neomarksističke teorije svjetskog sustava, teorije ovisnog razvoja i imperijalizma, a koje su za socijalne i gospodarske neuspjehe trećeg svijeta okrivljivale kapitalistički sustava. Polazeći od Parsonova optimističnog pristupa modernosti kao i društvenom procesu koji se odvija na globalnoj razini, u 80-im i 90-im godinama razvila se cjelovita teorija globalizacije.Za RolandaRobertsona, škotskog sociologa i teoretičara globalizacije, (1992.: n.s.) kako navodi Njavro (2004: 31) teorija globalizacije je

analitička shema na temelju koje se mogu misliti i opisati pojave koje imaju nadnacionalno (univerzalno) značenje.

S druge strane, Vladimir Vujčić, hrvatski pedagog i politolog, u svom djelu *Kultura i politika* (2008: 106) tvrdi da još uvijek ne postoji razrađena sustavna teorija globalizacije. Prema politolozima Milardoviću, Riggsu i Teunu (2002: 30) kako ih navodi Vujčić(2008: 106) ona obuhvaća nekoliko trendova u svjetskim odnosima i procesima: ekologiju, ljudska prava i međunarodnu pravdu, globalnu komunikaciju... Svi se ti trendovi mogu odrediti kao temeljne dimenzije globalizacije, no tu dolazi do problema političke globalizacije kojom se često označuje jačanje globalne demokracije i transnacionalnih političkih institucija.

2.3 Utjecaj globalizacije na svijet

Nema sumnje kako suvremeno doba obilježavaju globalizacijski procesi koje državne granice ili udaljenost kontinenata ne mogu zaustaviti. Vidljivi trag što ga ti procesi za sobom ostavljaju jesu promjene koje se događaju u svim oblicima društvenog života. (Musa, 2009: 278)

Kako bismo možda lakše pojasnili utjecaj globalizacije na svijet, pokazat ćemo osam tipova globaliteta premanjemačkom sociologu Becku koji je prvi globalizaciju počeo promatrati sa sociološkog aspekta(1998: 29), kako je navedeno u Njavrinu radu(2004: 32):

1. Djelovanje transnacionalnih korporacija, međunarodna trgovina i kolanje financijskog kapitala, odnosno gospodarsko-zemljopisniInformatičko-tehnološki – zbog ogromnog i razvijenog tržišta, države se međusobno natječu kako bi imale informatičku i tehnološku superiornost što je znatno utjecalo na nagli tehnološki porast.
2. Informatičko-tehnološki – zbog ogromnog i razvijenog tržišta, države se međusobno natječu kako bi imale informatičku i tehnološku superiornost što je znantno utjecalo na nagli tehnološki porast.
3. Prepoznatljive univerzalne vrijednosti–odnosi se na širenje temeljnih ljudskih prava, prava radnika, demokracija, pravosuđa i sl.
4. Uspješna globalna kulturna industrija
5. Policentrična svjetska politika u kojoj djeluju transnacionalni akteri.
6. Svjetsko osiromašenje–ekonomska globalizacija ima i neželjene posljedice.
7. Globalno razaranje i uništavanje čovjekova okoliša

8. Transkulturni konflikt

Prema Stjepanu Jagiću i Marku Vučetiću, profesorima na Sveučilištu u Zadru, kako iznose u radu pod naslovom Globalizacijski procesi i kultura(2013: 18), prvi tip zapravo je najznačajniji tip globalizacije. Za globalnu ekonomiju može se kazati da je to sustav kojeg stvaraju globalna proizvodnja i globalne financije. Nastala su velika poduzeća i banke koja posluju nezavisno od država i imaju svoje podružnice u svim dijelovima svijeta. Zahvaljujući novim tehnologijama i politikama nude standardizirane proizvode te stvaraju i utvrđuju pravila jedinstvenog svjetskog tržišta.

Prema Parekhu (2008: 160) globalizacija proizvodi razmjerno usku zajedničku kulturu za obične ljude diljem svijeta. Ljudi posvuda pričaju u o ljudskim pravima, demokraciji, pravima manjih... Također, povezanost država kroz prometne infrastrukture i kroz poslovanje, ljudi se dotiču s ljudima različitih kultura te stječu nova iskustva.

Feministkinja i sveučilišna profesorica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Branka Galić u svom radu pod nazivom Globalizacija, okoliš i novi identiteti u postmodernoj kulturi (2001: 173) objašnjava kako naglom industrijalizacijom i povezivanjem prometnih infrastruktura, došlo je do masovnog trošenja prirodnih sirovina te spaljivanja fosilnih goriva koji drastično utječu na zdravlje planete. Ekologisti zaključuju da se ekološka politika globalnih razmjera ne može više temeljiti na starim političkim granicama država-nacija, nego su potrebni novi oblici političkih granica utemeljeni na ekološkim načelima, koje bi se trebale podudarati s granicama ekoloških sustava, ako se želi održavati razvoj.

Parekh (2008:157) objašnjava kako uspješna globalna kulturna industrija veže nacionalna gospodarstva i razvijenih zemalja i zemalja u razvoju međunarodnoga tržišta i ostavlja ih ranjivima na vanjske manipulacije i valutne špekulacije. Svodi zemlje u razvoju na ulogu dobavljača sirovina; preplavljuje njihova tržišta jeftinom uvoznom robom; uništava ili slabi domaću industriju.

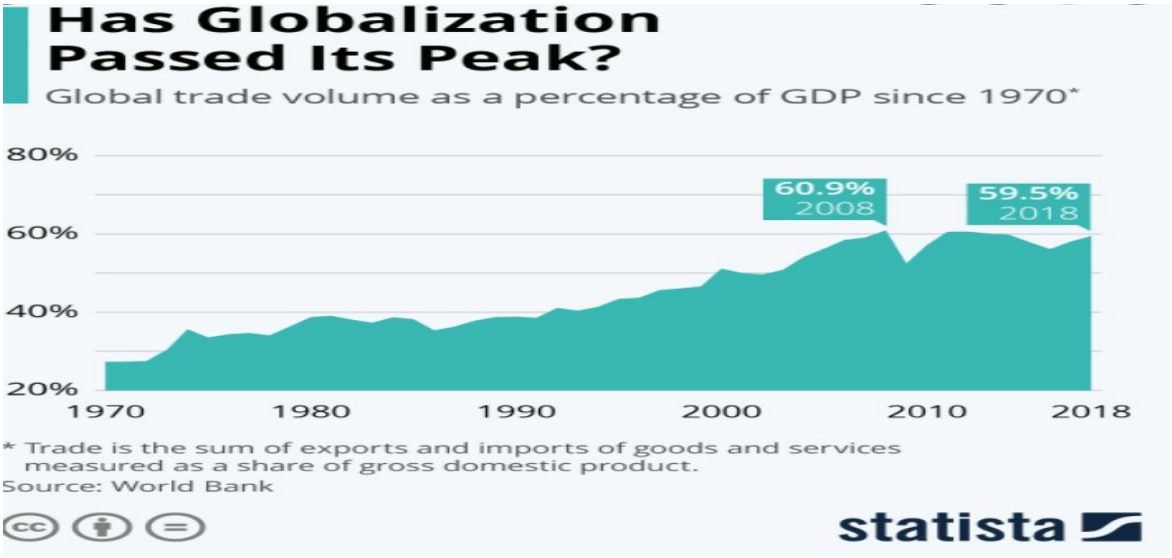
Transkulturalizam traži i zalaže se za dosljedno pridržavanje i poštivanje najviših dostignutih europskih vrijednosti i standarda unutar svakog kulturnog međuodnosa i unutar bilo kojeg vida kulturne suradnje(Dragojević i Sanjin, 1999: n.p)

2.4 Kraj globalizacije?

Prema suvremenom irskom ekonomistu Soullivanu, kraj globalizacije se već dogodio, pod utjecajem dvaju čimbenika. Prvo, globalni se gospodarski rastusporio, a kako bi se nastavio bilo je potrebno dodatno financiranje, dug se povećao i bilo je više „monetarnog aktivizma“ – odnosno,

središnje su banke morale „upumpati“ novac u gospodarstvo kupujući imovinu, poput obveznica, aunekim slučajevima i dionice –a sve kako bi održale međunarodnu ekspanziju. Drugo, posljedice,ili bolje rečeno percipirane nuspojave globalizacije, su očiglednije: nejednakost u bogatstvu,dominacija multinacionalnih kompanija i raspršenost globalnih lanaca opskrbe, koja su postalavruća politička pitanja.(Soullivan, 2019: n.p.)

Ovu teoriju može potvrditi i graf sa slike 2 koji prikazuje smanjenje svjetske razmjene koja je bitan čimbenik globalizacije.

Slika 2 – Pad svjetske razmjene(Richter, F. (2020)

3. IDENTITET

Budući da u radu govorimo o utjecajima globalizacije i globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnog identiteta, potrebno je identitet pa i onaj kulturni, definirati. Prema sociologu Milanu Mesiću(2006: 281), kako navodi Irena Musa, sveučilišna profesorica na Sveučilištu u Mostaru, u knjizi*Kulturni identitet i globalizacijskiprocesi*(2009: 268) identitet dolazi od latinske riječi *identitas* što znači istost, istovjetnost. Ovaj je pojam veoma složen i može mu se pristupiti na različite načine, stoga postoje mnoge definicije identiteta.

Identitet neke stvari sastoji se u svojstvima koja je tvore tako da je određuju kao tu stvar ili tu vrstu stvari, a ne neku drugu te ju razlikuju od svega ostaloga. No, ukazivati na razlike nije dovoljno jer se svaka stvar razlikuje od svega ostalog na bezbroj načina, a sve se to ne može ni treba imenovati niti razlikovati. (Parekh, 2008: 13)

Duško Sekulić, sveučilišni profesor koji se bavi istraživanjem identiteta i nacije, u svom radu *Pojam identiteta*(2010: 15)tvrdi da je identitet osjećaj pripadnosti nekom kolektivitetu, osjećaj lojalnosti prema nekoj grupaciji koji je postojao otkad čovjek postoji kao društveno biće.Koncepcija identiteta bitna je sastavnica društvenog života.

Svi ljudski identiteti su donekle društveni identiteti jer su vezani uz značenja, a ona su uvijek rezultat sporazuma ili nesporazuma, uvijek donekle zajednička. (Cifrić i Nikodem, 2006: 174)

James D. Fearon, američki profesor političkih znanosti poznat po teoriji o građanskom ratu i etničkom konstruktivizmu, u svom radu pod nazivom *What is identity (as we now use the word)?*(1999: 7-8) zaključuje da je današnji koncept „identiteta“ mnogo precizniji nego stariji koncepti.Još uvijek često u svakodnevnom govoru koristi se starije značenje riječi koje je zastarjelo od našeg sadašnjeg koncepta identiteta, odnos da je identitet istost osobe ili stvari u svakom trenutku ili u svim okolnostima; stanje ili činjenica da je osoba ili stvar sama po sebi, zapravo da je stvar ili osoba jednostavno ono što je.

Prema Eriku Eriksonu(2008: 19), jedan od najpoznatijih psihologa iz područja teorije ličnosti, kako navode Iva Žurić Jakovina, profesorica na Odjelu za kulturalne studije Sveučilišta u Rijeci iklinički psiholog Trpimir Jakovina, u svom radu pod nazivom *Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć*(2016: 329), razvoj ličnosti, odnosno identiteta, nije završen u djetinjstvu ili adolescenciji, kako je to tvrdio Freud, nego traje cijeli

život. Ta bitna odrednica definira identitet kao strukturu koju je moguće mijenjati i u odrasloj dobi, što je glavna pretpostavka u onim knjigama za samopomoć kojima je cilj da ponude moduse promjene identiteta.

3.1 Osobni identitet

Prema Parekhu (2008: 14) ljude u odrastanju oblikuju bezbrojni hotimični i nehotični utjecaji, poput škole, kulture, klase, vjeroispovijesti i društva. Svi ti utjecaji formiraju ih na određene načine. Pored tih utjecaji ljudi su izloženi utjecajima vlastitih osobnih iskustava, bili to službeni ili neslužbeni susreti s drugim ljudima, primjedbe što načuju slučajno od drugih, knjige koje su pročitali, filmovi koje su pogledali i na dalje. Sve to ostavlja duboke tragove na ljudima i oblikuju njih vlastiti, odnosno osobni identitet.

Profesoru na međunarodnom sveučilištu LibertasIvor Altaras Penda, u radu pod nazivom *Identitet kao osobno pitanje*(2005: 58), osobni identitet smatra preduvjetom ostvarenja bilo koje kvalitetne socijalne uloge svakog od nas i to na razini svake pojedinačne osobe. Tako shvaćen identitet za njega postaje posve privatno i intimno pitanje, koje ostaje u sferi politike upravo onoliko koliko bismo dopustili da naš privatni život postane javan. Filozof Marko Kardumu svom radu *Davor pećnjak - aspekti osobnog identiteta*(2006: 191)iznosi da problem osobnog identiteta u prvom redu postaje što je ono što neku osobu koja postoji u različitom vremenu čini istom osobom u tim različitim vremenskim odsječcima. Odnosno, možemo zaključiti da je osobni identitet fluidne naravi, ni u kojem vremensku trenutku neće biti isti, jako ovisi o utjecajima okoline u kojoj se čovjek nalazi.Parekh (2008: 18) navodi kako svoj identitet zasnivamo na osnovi onoga što jesmo kao ishod ranijih utjecaja posredovanih našim stalnim nastojanjem da im damo smisao.

Prema Eriksonu (1968), kako navodi Sadika Ibrahimović u svome završnom radu(2018: 8) mogu se javiti sljedeći problemi u razvoju identiteta: zbunjenost identiteta (ogleda se u različitoj razini nepovezanog, nepotpunog osjećanja sebe), preuranjeni preuzeti) identitet (identityforeclosure), - prerano uspostavljanje određenog identiteta, bez prethodnog ispitivanja i razmatranja raznih mogućnosti i negativni identitet (opredeljenje za identitet koji je očigledno poželjanza roditelje i sredinu u kojoj živi; npr. sin uspješnih i uglednih roditelja koji odbija studirati ili dijete iz religiozne obitelji koje postaje ubjeđeni ateist).

Labus i sur. pak pišu kako bez osobnoga identiteta nema nikakva društvenog identiteta, ali i obrnuto: bez odredbe identiteta nekoga kolektiviteta nema individua koje bi mogle pripadati tom kolektivitetu (2014: 82).

Najjednostavnije rečeno, osobni identitet je individualni, osobni osjećaj o tome po čemu smo jedinstveni, osjećaj individualnosti. Identitet je i dinamičan. Tijekom života ljudi stječu neke nove identitete, a neke gube. Identitet se neprestano izgrađuje, rekonstruira i ponovno izgrađuje tijekom naših interakcija s roditeljima, učiteljima, kolegama i ostalima. Identitet podjednako čine oni slojevi koji nisu stvar osobnog izbora (klasna, 'rasna', nacionalna pripadnost...)[1]

3.2 Društveni identitet

Osim osobnoga identiteta, prepoznajemo i kolektivni, društveni identitet. Ta dva identiteta imaju međusobni utjecaj i formiraju jedan drugoga. Kolektivni je identitet osjećaj pripadanja određenoj društvenoj skupini, ali i sociološka kategorija koja služi proučavanju nastajanja i razvoja društvenih pokreta. U jednom smislu, to je stalni proces konstruiranja simboličkih materijala kojim se društvena grupa legitimizira i označava. U drugom smislu, to je „znanstvena kategorija" koja služi kako bi se bolje razumjela cjelokupnost društvenih pokreta, poveznice koje ih drže na okupu, osjećaji solidarnosti koji iz njih proizlaze(Bešlić, 2019: 75).Društveni identitet nije definiran u smislu vlastitog odnosa s drugim pojedincima kao osobni identitet (Feitosa, Salas, Salazar, 2012: 528).

Parekh(2008: 18) smatra da društveni identitet nastaje kada mnoštvo ljudi stupaju jedni s drugima u mnoštvo raznolikih odnosa. Ti ljudi preuzimaju različite uloge, pripadaju raznim organizacijama i zajednicama. Time identificiraju sami sebe, ali često ih i drugi tako identificiraju. Društvena identifikacija gotovo nema limita: odnosi se na osobnosti, običaju, vjerovanja, fizičke atribute poput visine, dlakavosti, oblik lica...

Hrvatski sociolog, političar i sveučilišni profesorSlaven Letica, u svome radu *Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati*(2009: 28) piše kako se društveni identitet formira kroz tri povezana spoznajno emocionalna procesa. Prvi je proces kategorizacije (nas i njih, drugih), drugi je proces identifikacije (tko smo mi i tko su oni) te proces društvene usporedbe (nas i njih).

[1] Preuzeto iz brošure „Tko sam ja? Pitanje grupnog i osobnog identiteta." : 4. str.

Poljski psiholog Tajfel(1979) koji je dao ogroman doprinos sociologiji, je pak naglasio da su grupe (npr. društvena klasa, obitelj, nogometni tim itd.) kojima ljudi pripadaju važan izvor ponosa i samopoštovanja. Grupa nam daju osjećaj društvenog identiteta: osjećaj pripadnosti društvenom svijetu. Svijet smo podijelili na „njih“ i „nas“ na temelju procesa društvene kategorizacije (tj. ljude smo svrstali u društvene grupe).(Mcleod, 2019)

Dok su neki društveni identiteti zajednički većini društava, za druge to ne vrijedi. Čak i uistom društvu identiteti su u stanju neprestane promjene. Pojedinci koji dijele društveni identitet mogu mu pripisivat različitu važnost u svojim životima, nekima je to dio osobnog identiteta, dok je za druge to nešto izvanjsko – uloga koju igraju (Parekh, 2008: 18, 24).

3.3 Kulturni identitet

Kulturni identitet je pojam kojim se izražava jedinstvenost i autentičnost neke kulture te pripadnost pojedinca ili društvene skupine toj kulturi. Društvo se određuje putem njegovih vlastitih kulturnih osobitosti i vrijednosti, poput jezika, književnosti, glazbe običaja i sl. (Multikulturalizam, Proleksis enciklopedija: n.d.)

Prema britanskom sociologuAnthonyu Davidu Smithu, koji u djelu *Towards a global culture?* (1990), a kako je navedeno u završnom diplomskom radu Sadike Ibrahimović(2018: 17) kulturni identitet proizlazi iz osjećaja kontinuiteta i zajedničke sudbine te posjedovanja zajedničkih uspomena određene populacije koja ima zajednička iskustva i kulturna obilježja.

Jadranka Gvozdanović, hrvatska i njemačka slavistica i anglistica, u svom radu pod nazivom *Jezik i kulturni identitet Hrvata*(2010:40) smatra da pojedinačne norme, pravila i vrijednosti skupa sačinjavaju jedinstveni identiteti i kao takvi su konstrukti što se može zaključiti njihovom promjenjivošću u vremenu i prostor. Identitet kao zbroj tih konstrukta manje je podložan promjenama jer se veže uz društvenu grupu te služi samosvijesti te grupe i određenju njezina ponašanja prema drugim društvenim grupama. Od početka stvaranja društava identitet je vezan uz rod. Na početku to je plemenski, a kasnije narodni te je služio održanju toga roda u teškim okolnostima crpeći snagu i opravdanja za kulturne vrijednosti. Ti konstrukti osobito su se održavali vjerom te prenosili s koljena na koljeno jezikom i različitim simbolima.

Američki antropolog Ralph Lintonprimjećuje da kultura jednog društva jest način života njegovih pripadnika; zbirka ideja i navika koje oni uče, dijele i prenose iz pokoljenja u pokoljenje (Haralambos, 1989: 17,navedeno u Čimić 1999: 52)

Srodan pojam kulturnom identitetu jest nacionalni identitet. Parekh (2008: 51) navodi kako je nacionalni identitet ili članstvo nekoj političkoj zajednici važan dio individualnog identiteta. Taj pojam označava identitet pojedinca kao pripadnika jedne zajednice koja je različita od drugih oblika zajednica. Zakoni te političke zajednice oblikuju i ostavljaju svoj pečat na svim aspektima života članova zajednice, poput braka, spolnosti, obitelj i sl. Članovi zajednici plaćaju porez, bore se za nju, uživaju njene simbole i svakodnevno su uključeni u aktivnosti te zajednice. Sekulić(2010: 20) zaključuje da pripadnici nacije su oni koji govore određenim jezikom, a oni koji govore drugim jezikom pripadaju drugoj naciji. S toga mogli bismo reći da glavno obilježje neke nacije i kulture upravo jest jezik. Vujčić (2008: 89) pretpostavlja da će se jednog dana nacija isključivo shvaćati kao kulturalni identitet, kao zaseban oblik kultura, a etnicitet to jesu po tome što sadrže primordijalna obilježja – poput jezika.
Nacionalni su identiteti predmeti stalnih promjena koje se odvijaju posvuda. U Europi njihova promjenjivost osobito dolazi do izražaja jer brojne nacije, zahvaljujući procesima globalizacije i integracije, moraju promijeniti vlastiti identitet. (Čičak, Žuškić, 2013: 97)

3.4 Hrvatski identitet

Letica(2009: 34) navodi kako za razliku od većine drugih europskih naroda koji su vlastite države, nacije i društva stvarali i gradili u doba građanskih revolucija i u stoljećima mira i napretka, Hrvati vlastitu državu ostvaruju tek potkraj drugog tisućljeća te nisu dobili povijesnu mogućnost da do kraja osmisle, izgrade i žive vlastiti nacionalni identitet. Hrvatski nacionalni osjećaji više su vezani za simbolične, obredne mitske i kulturne elemente zemlje i domovine, nego za pragmatične elemente suvremene države, poput vojske, zakona, nacionalnih interesa i sl.
Međutim, činjenica jest da Hrvatska država postoji, kao i Hrvati kao nacija, te kao takvi imaju svoju višestoljetnu povijest i sva obilježja državljanstva. Najznačajnijim obilježjem neke nacije smatra se*jezik*.Kada su Hrvati stigli na prostore današnje domovine, ušli su u krug zapadnih kršćanskih naroda, kod kojih je služba provođena na latinskom jeziku kao i u svakoj drugoj

kršćanskoj državi. Pojava glagoljice kao novog pisma utjecala je na pokretanje hrvatske narodne kulture, što kroz zasebnu glagoljašku kulturu, što kroz svoj posredni i neposredni utjecaj na književnike poput Marka Marulića, Fausta Vrančića i mnoge druge.(Čičak, Žuškić, 2013: 99).

Povjesničar i sveučilišni profesor Neven Budaku radu *Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta*(2010: 5-8) tvrdi da u povijesti pod utjecajem velikih carstva, poput Habsburške Monarhije, Venecije i Austro-Ugarske Monarhije Hrvati su pokušavali formirati jedinstveni hrvatski identitet (prepoznatljivo i u djelima Pavla Rittera Vitezovića). Velika većina će se složiti da su do Drugog svjetskog rata hrvatski identitet sačinjavali sljedeći elementi:

1. Hrvatski jezik
2. Latinično pismo (uz podsjećanje na nekadašnju uporabu glagoljice)
3. Pripadnost zapadnom civilizacijskom krugu (ne balkanskom)
4. Pripadnost katoličanstvu (uz određenu toleranciju drugih religija)
5. Tisućljetna kultura
6. Nepostojeća, ali željena država čiji korijeni su u ranosrednjovjekovnu kraljevstvu

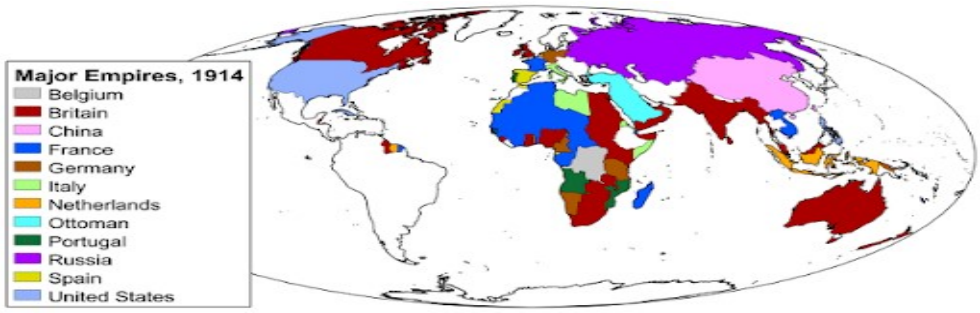
Kroz povijest, prostor hrvatske države često je mijenjan zbog učestalih utjecaja velikih slila i nemogućnosti neovisnosti. Povijest Hrvatske je duboka i nije ni malo jednostavna te je prepuna utjecaja drugih, većih sila, i s obzirom na to identitet Hrvatske također je imao čvrsti utjecaj drugih naroda. Hrvati ne pripadaju Balkanu; Hrvatska je nacija koja pripada Srednjoj Europi i koja ima povijesni i kulturni legitimitet svojega postojanja, po kojim god kriterijima to bilo procjenjivano. (Čičak, Žuškić, 2013: 98)

Hrvati će tek u potpunosti moći stvoriti svoj identitet postizanjem neovisnosti nakon Domovinskog rata, koji je uvelike bio potisnut paralelnim postojanjem nametnutoga „jugoslavenskog“ identiteta.Hrvatski nacionalni identitet kao bit moralne zajednice čije je izvorište solidarnost „Mi“ grupe bio je čvrst temelj stvaranja moderne hrvatske države. (Njavro, 2004: 36)

4. UTJECAJ GLOBALIZACIJE I GLOBALIZACIJSKIH PROCESA NA KULTURNI IDENTITET

Kako smo do sada u radu navodili, svaka kultura ima povijest iz koje je izgradila svoj vlastiti identitet, koji se očituju jezikom, običajima i mnoštvo drugih posebitosti. Suvremeni svijet donosi opasnosti za opstanak toga identiteta pod okriljem globalizacije, no također nudi i dobre stvari. Jagić i Vučetić (2012: 20) tvrde da su danas sve kulture pod utjecajem olakšanoga djelovanja brojnih čimbenika, pa se kaže da svi živimo u globalnom selu pod utjecajem istih poruka i informacija. No razlike i danas postoje. Naime, pored raznolikosti koje se očituju u kulturnim razlikama, među pripadnicima raznih zemalja postoje i značajne razlike između etničkih skupina, manjina, društvenih slojeva, pa čak i između pripadnika različite starosne dobi. U globalizacijskim procesima susreću se kompleksi kulturno-civilizacijskog naslijeđa te dolazi do dodira heterogenih struktura interesa i motiva brojnih čimbenika – dodira kultura.

Kao primjer dodira kultura u globalizacijskom okruženju, naglasimo utjecaj globalizacije na najvažniji čimbenik neke kulture –jezik.Magda Pašalić i Sanja Marinov, profesorice na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, u svom radu pod nazivom The *English language and globalisation*(2008: 251-252) zaključile su da je engleski jezik nositelj statusa globalnog jezika. Zanimljiva je činjenica, pomalo i zastrašujuća, da engleski jezik priča više od četiri stotine milijuna izvornih govornika i isto toliko onih koji ga govore kao drugi jezik. Dva su razloga tome. Prvi je što je Britansko Carstvo, čestim koloniziranjem kroz povijest, steklo ogromnu ekonomsku i političku moć nad koloniziranim prostorima kojima je nametnulo i svoj jezik. Drugi razlog je što su Sjedinjene Američke Države u 20. stoljeću doživjele golem ekonomski i tehnološki napredak. Dominacija SAD-a u poljima tehnologije i znanost omogućilo ješirenjeengleskoga jezika na uređajima, stručnoj terminologiji, ali i drugome što svi u svijetu koriste. Proučimo li sliku 3 koja prikazuje vlast velikih carstva za vrijeme Prvog svjetskog rata možemo zaključiti da je Britansko Carstvo imalo utjecaj po cijelome svijetu i pod učinkom te vlasti u većini zemalja engleski jezik i dalje je ostao službeni jezik.

Slika 3 – Vladavina velikih carstava u Prvom svjetskom ratu (Debitage, n.d.)

Možemo reći kako se prvi oblici mijenjanja tuđeg kulturnog identiteta događaju upravo zbog utjecaja velikih kolonijalnih sila. Teoretičar globalizacije Tony Spybey, u radu *Globalization and World Society* (1996), kako navodi Anđelko Milardović(n.d.: 9),Europljani su kolonizirali ostale dijelove svijeta od 16.stoljeća,presađivali su europske kulturne institucije s područja obrazovanja, komunikacije, politike i države, gospodarstva,zakonodavstva i uprave– na taj način je došlo do uspona zapadne kulture kao prve doista globalne svjetske kulture–s obzirom da se povećavao i broj ljudi koje je zahvatio val širenja kulture. Teoretičar John Tomlinsonu svom djelu*Cultural imperialism*(1992:174-176), a kako navodi Snježana Čolić(2004:188),objašnjava kako međusobno približavanje i standardizacija očita je u kulturnim dobrima u cijelom svijetu, od odjeće do hrane, glazbe, televizije, filma, arhitekture itd. Ne možemo ignorirati činjenicu da određeni stilovi, brandovi, ukusi i prakse imaju globalnu vrijednost i mogu se susresti svugdje u svijetu. Kulturne prakse su postale komodificirane tj. pretvorene u robu (stvari) koja se kupuje i prodaje. Tako nastaje homogenizacija kulturnog iskustva putem komodifikacije, što je prijetnja tzv. trećem i četvrtom svijetu i njihovu bogatstvu i raznovrsnosti kulturnih praksi. Kulturno iskustvo ljudi zatečenih u ovim procesima slično je zbunjenosti, nesigurnosti i percepciji nemoći. Naime, kad ljudi spoznaju da im živote sve više i više kontroliraju snage izvan utjecaja nacionalnih institucija koje stvaraju percepciju njihovog specifičnog „političkog poretka“ – erodira njihov popratni osjećaj pripadnosti sigurnoj kulturi. Jednostavno, nema načina kako se legitimnost ovih beskrajno moćnih globalnih ekonomskih snaga može uspostaviti unutar postojećeg političkog okvira nacionalnih država. Ne možemo glasati unutar ili izvan multinacionalnih korporacija ili međunarodnog trgovačkog sustava, a ipak se čini da oni više utječu na naše živote od nacionalnih vlada koje biramo.. Globalizacija ono

globalno stupa u interakciju s lokalnim i tako stvara osebujne, bitno nove situacije i strukture. Učinci globalizacije ne vide se u pukom zbrajanju lokalnog i globalnog, nego u njihovu uzajamnom prožimanju. (Njavro, 2004: 33)

Parekh (2008: 159-162) navodi četiri posljedice utjecaja globalizacije na kulturu i identitet.

Prva je tzv. „sektorska konvergencija“. Globalizacija ubrzava urbanizaciju i potiče rast velikih gradova, visoke gustoće stanovanja, što donosi porast kriminala, droga, gužva. Te konvergencije donose velike sličnosti među velikim gradovima, postavljaju sličnu institucionalnu i organizacijsku kulturu. One su neizbježne, ali u njima ima puno dobroga. Približio je različite kulture i napravio osjećaj sigurnosti u njihovoj međusobnoj interakciji.

Druga posljedica je da je globalizacija potaknula rast zajedničke elitne kulture koja nije ograničena najviše redove političke, poslovne i tehničke elite. Ljudi različitih kultura čuvaju posebnosti svoga identiteta, a lako stupaju u kontakt s ljudima druge kulture i smatraju njihovu kulturu zanimljivom i korisnom.

Treća je da globalizacija proizvodi razmjerno usku zajedničku kulturu za obične ljude diljem svijeta. Svi ljudi počeli su pričati o demokraciji, ljudskim pravima, pravima manjih. Na primjer, da nije bilo utjecaja globalizacijskih procesa, homoseksualnost ne bi bila predmeta javnih rasprava, a kamoli priznanja u kontroverznijim državama. Odjeća, kao bitna oznaka kulturnog identiteta, danas prelazi državne granice bez ikakvih restrikcija. Sve više ljudi se oblači isto, a tradicionalne nošnje većinom su ograničene na manje krugove.

Četvrta posljedica je da su granice među kulturama postale prolazne, što vodi multikulturalizaciji i pojavi novih kulturnih oblika. To nije jednostavan proces jer u globalizaciji prevladava zapad.

Jagić i Vučetić (2012: 21) tvrde kako nema sumnje da globalno komuniciranje i masovne migracije, odnosno globalizacija danas, prisiljavaju tradicionalne kulture na koegzistenciju, ali i na razilaženje i međusobne napetosti. Međuodnos kultura rezultira mješavinom kultura s pozitivnim i negativnim stranama. Globalizacijski proces uključuje sve veći broj kulturnih elemenata, proširuje prostorne, a uključivanjem sve većega broja ljudi potiče aktivno djelovanje kulture.

Nažalost, u globalizirajućem svijetu prevladavaju kulture ekonomski najmoćnijih zemalja i kao posljedica toga, kulturna raznolikost se smanjuje. Istodobno i kao posljedica toga, određene

društvene grupe koje su isključene iz globaliziranog svijeta ujedinjuju se kako bi reagirale protiv globalizacije sa ciljem oživljavanja i prevredonovanja vlastitih vrijednosti.(Warbletonucouncil, n.d.)

4.1 Amerikanizacija

Kako je već ranije rečeno, u globalnom svijetuikulturnu će nadmoć postizati upravo države koje imaju i onu ekonomsku. Pojam „Zapad“ najčešće nosi značenje koje pokazuje utjecaj kakav Sjedinjene Američke Države imaju na cijeli svijet.

Parekh (2008: 164-165) tvrdi kako je globalizacija kulture otvorilo za više zemalja mogućnost jačeg ili slabijeg kulturnog utjecaja na globalnoj razini.Međutim, uvelike dominira utjecaj Sjedinjenih Američkih Država. Kulturna proizvodnja SAD-a ima očite prednosti: pristup golemim financijskim sredstvima, masovnu proizvodnju, nadzor nad svjetskim medijima, politički prestiž... Ta se dominacija očituje počesto u proizvodima popularne kulture, poput filmova, TV serija, općenito televizije te popularne glazbe.

Brandovi, filmovi, tvrtke i ljudi poput *Coca-Cole*, *Marlboro* cigareta, *McDonald'sa*, *Levi's* traperica, Ernesta Hemingwaya, *Casablance*, *Građanina Kanea*, Georgea Gershwina, Johna Cagea, Herberta Marcusea, Andyja Warhola, *Microsofta* ili *Applea* prosječnome građaninu zemalja bivše Jugoslavije čine se sasvim prirodni, kao da su oduvijek ovdje i sastavnica prostora na kojem oni žive.(Borovečki, 2013: 179) Na temelju toga možemo zaključiti kako SAD ima značajan utjecaj na svakodnevni život svakog pojedinca u svijetu.

Povjesničarka i sveučilišna profesorica Radina Vučetić, najpoznatija po istraživanjima utjecaja zapada na ex-jugoslavenske zemlje, u svome djelu *Coca-Cola Socialism: Americanization of Yugoslav Culture in the Sixties*(2012: 28,navedeno u Crnjac 2013: 80) definira amerikanizaciju kao “niz procesa kroz koje Amerika vrši uticaj na ostatak svijeta, najčešće kroz kulturne uticaje, koje ‘primatelji’ pozajmljuju, imitiraju, ili, jednostavno, prihvaćaju”.

Odgovor mnogih država u povijesti (ali nekih i dalje) na nametanje te „američke“ kulture bio je upravo cenzura i zabrana uvoza proizvoda s američkog tržišta. Kao najjednostavniji

primjer možemo uzeti doba postojanja Sovjetskog Saveza. Pod pritiskom komunističkog režima, ljudima je bilo zabranjeno uživati bilo koje proizvode koji su se smatrali „američkim“. Dakle, nije svatko bio u mogućnosti gledati filmove iz Holywooda, konzumirati *Coca-Colu*, posjetiti *McDonalds* i slično. Takav pritisak možemo shvaćati na pozitivan i negativan način. Pozitivno je sigurno što se takvim gledištem strogo čuva kulturni identitet i potiče uživanje domaćih kulturnih proizvoda. Negativno je naravno što se pojedinoj naciji zabranjuje uživanje onih dobara koje uživaju sve druge nacije.Međutim, takvi su primjeri najčešće dublje politički, a ne kulturno uvjetovani.

4.2 Multikulturalizam

Kako smo do sada zaključili, globalizacija je otvorila granice među svjetskim kulturama, kako doslovno u svrhu trgovanja, tako i kulturno. Govoreći o globalizacijskim procesima neizbježno je da se ne dotaknemo pojma multikulturalnosti.

Prema definiciji iz enciklopedije, multikulturalizam je javna politika koja putem obrazovanja i medija promiče interes i znanje o različitim kulturama te njihovu ravnopravnost i međusobno poštovanje. Uspostavljena je u Kanadi početkom 1960-ih najprije kao bikulturalizam ibilingvizam, s namjerom da se izgradi i učvrsti komunikacija i povjerenje između anglofonskih i frankofonskih građana te zemlje. Danas je multikulturalizam prihvaćen u školskim programima većine demokratskih zemalja, radi upoznavanja i poštivanja različitih kultura i naroda, a ponajprije onih s kojima većina u dotičnoj zemlji dolazi u dodir bilo kao s pripadnicima starih manjina ili sa zajednicama novih useljenika. Multikulturalizam je suprotan politici kulturne asimilacije ili jednolikosti, a blizak kulturnom pluralizmu i relativizmu. (Multikulturalizam. Hrvatska enciklopedija, n.d.)

Parekh (2008: 71) tvrdi kako je kulturna raznolikost neizbježna činjenica suvremenog života. Ona je utkana u ljudska vjerovanja i običaje te kolektivno čini nejasan, no prepoznatljiv ljudski identitet. Mnoga društva uključuju više raznih etničkih, vjerskih i kulturnih zajednica s više manje različitim vjerovanjima i običajima. Globalizacija otvara društvo različitim misaonim

tokovima, a njegovi članovi ugrađuju svoje načine života. Glavni izvor te raznolikosti je useljavanje što je omogućio globalni sustav. Kretanje ljudi među državama nikada nije bilo u ovolikoj mjeri i to sve utječe na kulturalni sustav neke zajednice. Svi ti ljudi donose sa sobom nove ideje i običaje koji su stekli u inozemstvu.

Prema Vujčiću (2008: 103-104) Parekhova multikulturalna perspektiva sastavljena je od tri uvida. Prvi je kulturna ugrađenost ljudskih bića, drugi nužnost kulturne različitosti i interkulturalnog dijaloga i treći internalnapluralnost svake kulture. Prema toj ideji, multikulturalizmu ni jedna politička ideologija ne može predstavljati punu istinu ljudskog života. Multikulturalizam traži priznavanje razlika, ali to priznavanje mora biti dijaloško konstituirano te sadržavati snažan pojam općeg dobro. Takvo društvo mora imati snažan osjećaj pripadnosti zajednici, ali ne na jedan kulturno dominantan način.(Parekh, 2006: 342, navedeno u Vujčić, 2008: 104)

Multikulturalizam je „moguće tumačiti na dva posve oprečna načina“; s jedne strane, „označava plemeniti projekt da se izađe iz zatvorenosti vlastite kulture i da se spozna različitost kultura i civilizacija“, i to se značenje „nadovezuje na stari humanistički ideal bogatstva i tolerancije različitosti“; s druge strane, „tim se izrazom može označavati supostojanje partikularizama koji se međusobno ignoriraju i koji su jedino podložni pravilu da se direktno ne sukobljavaju“(Jeknić, n.d.: 1040)
Možemo reći kako živimo u dobu kada smo svi dio neke multikulturalne zajednice, bilo to u većoj ili manjoj mjeri, nastojimo prihvaćati i druge kulture koje pridonose bogatstvu i našeg kulturnog identiteta.

Jagić i Vučetić(2012: 22) zaključuju da utjecaju globalizacije treba odgovoriti procesom vraćanja na svoje tradicije, što predstavlja očuvanje identiteta pod utjecajem globalizacije. Cilj treba biti jačanje i vrednovanje svojih specifičnosti i različitosti u odnosu na ‘globalnu kulturu’, uz napomenu da je organizirano i profilirano usklađivanje svih aspekata općih (globalnih) trendova adekvatan odgovor negativnostima globalizacije. Ostvarenje uspješne interakcije među kulturama zavisi o čovjekovoj sposobnosti razumijevanja i prilagodbe kulturnim obrascima ponašanja predstavnika druge kulture

4.3 UNESCO i očuvanje kulturne raznolikosti

Međutim, i pod utjecajem različitih kultura, bitno je očuvati vlastiti kulturni identitet. Nažalost, to nije lako za manje i slabije razvijene države koje su pod globalizacijskim utjecajima većih i superiornijih država. Svaka država tako pokušava provoditi vlastitu politiku očuvanja kulturnog identiteta. No, međunarodna institucija kakva je primjerice UNESCO također igra bitnu ulogu u očuvanju kulturnih identiteta te su donesene važne deklaracije u svrhu očuvanja tih identiteta.Prema Jagiću i Vučetiću (2012: 10) UNESCO naglašava da je međunarodno širenje kulturnih procesa važno, ali postoji i prijetnja od globalne, popularne kulture koja predstavlja prijetnju lokalnim kulturama, posebice onima sa slabijom ekonomskom moći.
UNESCO-ova Konvencija o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izraza usvojena je na 33. zasjedanju Glavne skupštine UNESCO-a u listopadu 2003. godine, kao temeljni korak u borbi za ostvarenje zaštite i promicanja kulturne raznolikosti. Cilj Konvencije je pomoći državama da u vlastitim sredinama, poštujući i promičući kulturnu raznolikost, stvore uvjete za dijalog kultura i civilizacija u uvjetima globalizacije. (Tišma, 2007: 11)Hrvatska ju je ratificirala 2005. godinete donosi Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji navodi različite oblike nematerijalnih kulturnih dobara: jezik, dijalekti, govori, toponimi kao i usmena književnost, folklorno stvaralaštvo (u glazbi, plesu, obredima, običajima i vjerovanjima), tradicijska umijeća i obrti (Cifrić, 2014: 16).

5. HRVATSKI KULTURNI IDENTITET U GLOBALIZIRAJUĆEM SVIJETU

Kako smo zaključili do sada, u svijetu ne postoji niti jedna država koja nije bila pod utjecajem globalizacijskih procesa pa tako izuzetak nije niti Hrvatska. tvrde da su za shvaćanje kulturne globalizacije u Hrvatskoj bitna četiri obilježja:

1. Naglašena komercijalnost i profiterstvo – od književnih i publicističkih bestselera do filmskih *blockbustera*, vodi samo nekoliko veliki kompanija, uglavnom američkih .Ovom elementu smo i sami svjedoci. Upalimo li televiziju na većini programa rijetko ćemo naići

na neki domaći film ili seriju, većinom su stranog podrijetla i pripadaju popularnoj kulturi što itekako ima utjecaj na domaću filmsku i televizijsku produkciju.

2. Veći udio novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija (također proizvedenih u visokorazvijenim državama Zapada. Mijenjaju sudbinu kulturnih industrija koje su većinom zasnivane na starijim tehnologijama (npr. Digitalizacija omogućuje premještanje ponude proizvedenih filmova iz kinodvorana i videoteka na internetu i lakše manipulira njihovom ponudom i izborom).
3. Ekspanzija hegemonije engleskog jezika – kao što smo i ranije u radu naveli, ovaj problem vezan je za cijeli svijet, ne samo za Hrvatsku.
4. Centrifugalan komunikacijski učinak na periferiji – odnosi se na drastičan pad komunikacije među susjedima te pridonosi nagli porast nacionalizma koji jeosobitouperen protiv dojučerašnjih sugrađana u multinacionalnim federacijama poput npr. bivše Jugoslavije.(Katunarić, 2010: 105-106)

Jure Vujić,hrvatsko-francuski diplomat i politolog, u svome radu *Hrvatski tranzicijski identitet*(2009: 119-121) tvrdi da se hrvatski nacionalni identitet kao unutarnja ekskluzivna kategorija susreće s nadnacionalnim i globalnim identitarnim okruženjem. Hrvatski identitet suočen je s autodeterminacijom spram normativnog nadnacionalnog identiteta. To podrazumijeva izgradnju zrelog konsenzualnog političkog identiteta na lokalnoj razini koji će znati riješiti pitanje globalne prijetnje. Geopolitički identitet Hrvatske pronalazi svoje korijene u tisućljetnom snu „velike Europe“, dok je s druge strane pod utjecajem amerikanizacije. To možemo zaključiti iz svakodnevnog života, svi produkti koji se reklamiraju, ideje i pokreti smatraju se ispravnim ukoliko su dio europske ili američke vizije, i ukoliko se smatraju validnim prema njihovim standardima.

Sociolog Katunarić (2010: 109-110) smatra da je kulturni globalizam u Hrvatskoj prije svega svojstven privatnim medijima. Jedini javni medij od utjecaja – HRT– domaći proizvod sve slabije uspijeva prodati ljudima te se često čini da domaći proizvod podrazumijeva kopiju strane proizvodnje. Tipičan primjer krajnjeg propusnog globalizma je RTL-televizija, koja jedva da ima vlastiti program. Tablica 1. prikazuje RTL-ov dnevni program koji je ujedno vrlo sličan i svakom drugom programa TV postaja u Hrvatskoj.

Tablica 1. RTL-ov dnevni program

27 emisija u 1 danu

Film	Serija	„Vlastiti program“
2 holivudska filma	7 američkih, 1 meksička, 1 njemačka	1 kviz, 2 vijesti, 1 „lifestyle“ emisija

Izvor: izrada autora prema radu*Hrvatska kulturna politika i izazovi globalizacije*autora Vjerana Katuranića, 2010.

„Erteelizacija“ je pojam koji autori koriste za ovu pojavu te može zahvatiti i druge ustanove u kulturi. Kulturna globalizacija širi se istim putem i istim sredstvima kao i gospodarska globalizacija, a kojesu rezultati, čak i u prostoru oko nas, *mallovi,* banke i druge arhitekture postaju sve sličnijeu svakom kutusvijeta.Kreativniji odgovori na kulturnu globalizaciju rijetki su i slabo prihvaćeni od kulturnih vlasti i kulturne javnost. Ministarstvo kulture je 2001. objavilo dokument „Strategije kulturnog razvitka“ 2001., a koji je trebao poslužiti kao odgovor na dilemu između kulturne marketizacije i kulturnog etatizma, a drugi ideja „postnacionalne Hrvatske“ koja je trebala odgovoriti na dileme oko identitetskih strategija spram Europe. Dokument je shvaćen kao udar na hrvatskunacionalnu kulturu te kao nedovoljno operativan za postojeću kulturnu praksu i odbačen je. Kasnije je bilo drugih napora razriješiti ovo pitanje, ali nikada nije bilo u potpunosti djelotvorno. (Katunarić, 2010: 111-112)

Povjesničar Ivo Lučić, u radu *Je li Bosna i Hercegovina Jugoslavija u malom*(2004: 119-121) tvrdi da način opstanka i razvoja Hrvatske treba biti oslonjen na informacije te kulturni i socioekološki kapital, odnosno na upotrebu društvenog i kulturnog kapitala utjelovljenog u energiji i potencijalu njezinih građana, a koristeći komparativne prednosti zemlje u odnosu na globalno društveno, političko i ekološko okružje. Konsenzus u hrvatskom društvu morat će se uspostaviti između tradicionalnih religijskih i svjetovnih ideologijskih vrijednost. S obzirom da je, kako smo već naveli, globalna politika postala multikulturna, treba razvijati svijest o suvremenom europskom identitetu u već postojećem i stabilnom hrvatskom identitetu. Hrvatska je novonastala država koja je tek počela uživati nacionalnu, odnosno kulturnu svijest, a već se nalazi pred mogućnosti njezina gubitka unutar globalne kultureEuropskeunije.

5.1 Hrvatski identitet i Europska unija

Hrvatska je pristupila Europskoj uniji 1. srpnja 2013. godine kao 28. punopravna članica. Mnogi su na taj ulazak gledali kao na kontroverzni korak. To nije iznenađujuće pošto, kako smo do sada naveli u radu, Hrvatski nacionalni identitet vrlo je teško izrađen zbog konstantnog nametanjatuđe vlasti te na temelju toga ponovni ulazak u neku veću zajednicu, posebice nakon nedavnog rata za neovisnost, nije dočekan zagrljenim rukama.

S druge strane, Silva Mežnarić, hrvatska sociologinja, u svome radu *Europa i Hrvatska u njoj: kultura adaptacije*(1999: 115) tvrdi da zapravo „mi jesmo Europa“, odnosno mi pripadamo Europi čiji se kulturni identitet temelji na rimskoj kulturi. Politika našeg kulturnog identiteta u današnjoj Europi ne može se graditi na pokliču prikraćenosti. Odnos Europe i Hrvatske utemeljen je na strategijama adaptacije vlastitog, unutrašnjeg kulturnog prostora sa europskim kulturama koji je okružuju. Odnos istosti i različitosti u Europi operacionaliziran je u procesu adaptacije europskih zajednica na etnički pluralizam. Nastoji se stvoriti zajednički kolektivni identitet u kojemu svatko ima pravo iznositi svoj vlastiti kulturni identitet.

Politolog Dario Čepo svome radu *Od nacionalnog k supernacionalnome: europski identitet i Europska Unija*(2010: 75-76) tvrdi da je europska kultura starija i od granica koje su nastale podjelom kontinenta na nacionalne države i da je pripadnost kulturnome krugu ono što građane EU čini Europljanima. Europski parlament tvrdi da je europski kulturni identitet produkt interakcija između civilizacijskih čimbenika i mnoštva nacionalnih kultura. Sudeći po tome, Europsku uniju i sve njezine članove možemo gledati kao pripadnike multikulturalnog, odnosno pluralnog identiteta koji njeguje europske tradicije i vrijednosti, ali prije svega svoje te nastoji uvažavati i poštivati tuđe.

Potraga za europskim identitetom još traje. On, za sada, ne postoji kao definirani skup vrijednosti i stavova koji bi bili zajednički starom kontinentu, nego je to konstrukcija čija je izgradnja dugotrajna.(Altaras Penda,2005: 56)

Je lihrvatski kulturni identitet stradao ulaskom Hrvatske u Europsku uniju? Rano je još za reći s obzirom da i dalje njegujemo naše temeljne kulturne vrijednost koje su vrlo slične s vrijednostima ostalih članica. Iako, s druge strane, posebnim regulativama EU (npr. proizvodnja

hrane, alkoholnih pića) možemo reći da tradicija pati na neki način, posebice ogromnim uvozima proizvoda sa stranoga tržišta, skorim gubitkom domaće valute i slično.

ZAKLJUČAK

U ovom završnom radu govorilo se o globalizaciji, globalizacijskim procesima i njihovim utjecajima na kulturni identitet. Globalizacija je proces koji postoji od kada postoji i ljudsko društvo te je veoma teško pronaći dio svijeta u kojemu globalizacijski procesi nisu vidljivi. Globalizacija svojim utjecajem, možda i nehotično, stvoriti svojevrstan globalni identitet, a što predstavlja prijetnju nacionalnim i kulturnim identitetima koji su izgrađivani kroz povijest. Globalizacija je primjerice otvorila mogućnost multikulturnog društva, i sudeći po dosadašnjim iskustvima, to možemo smatrati pozitivnom pojavom. S druge strane, već možemo osjetiti posljedice globalnih sila na kulturne identitete, naročito manje, ekonomske slabije države. Ostavljaju se stari običaji, sve više se podlaže globalnom, odnosno engleskom jeziku, ljudi su sve više počeli preferirati strane, uvezene proizvode zbog čega se domaći proizvodi, s kulturnom, ali i gospodarskom važnošću pomalo zaboravljaju.

Kulturni je identitet pojam koji se ne može strogo odrediti, ali ima svoje značajke i uspoređujući te značajke možemo zaključiti da globalizacija ima čvrst utjecaj na oblikovanje kulturnog identiteta. Kao primjer smo uzeli Hrvatsku, koja je kroz povijest težila izgradnji nacionalnog, odnosno kulturnog identiteta, no uvijek je bila pod utjecajem većih sila. Mnogi će se složiti da ulaskom u Europsku uniju, hrvatski kulturni identitet opet biva izložen stranim utjecajima, što se svakako želi izbjeći zbog tek stvorene neovisnosti.

Opet treba reći, globalizacija je imala i pozitivne utjecaje na identitet. Globalno stanovništvo je postalo educiranije unutar „globalnoga sela“, pristup informacijama znatno je olakšan, nastale su organizacije koje se zalažu upravo za očuvanje specifičnih identiteta te su demokracija i temeljna ljudska prava na visokoj razini. Zajedničkim naporima, narod i kulturne institucije trebali bi nastojati očuvati, njegovati te javnost educirati o baštinskim vrednotama te ih znati zaštiti, kako pravno, tako i svakodnevnim odabirima domaćih kulturnih proizvoda koji nam se nude u snažno globalizirajućem svijetu.

LITERATURA

1. Altaras Penda, I. (2005). Identitet kao osobno pitanje. Zagreb: Revija za sociologiju str. 55-62.
2. Bešlić, M. (2019). Kolektivni identitet: meta-analiza sociooloških pojmova i teorija s osvrtom na „žute prsluke“. U: Zlatović, D. Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, Šibenik: Veleučilište u Šibeniku str. 75-85.
3. Borovečki, Z. (2013).Radina Vučetić, Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka. Zagreb: str. 167-196
4. Braica S. (2004) Pokušaj definicije pojma globalizacije. Ethnologica Dalmatica, 13. Str. 123-136.
5. Brošura „Tko sam ja? Pitanje grupnog i osobnog identiteta.“ (2016) – dostupno na http://www.reyn-hrvatska.net/index.php/2016/02/04/brosura-tko-sam-ja-pitanje-grupnog-i-osobnog-identiteta/ (pristupljeno 29.8.2021.)
6. Budak, N. (2010) Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta U: Budak, N. I Katunarić V. Hrvatski nacionalni indentitet u globalizirajućem svijetu. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 3-14
7. Budak, N., Katunarić V. (2010) Hrvatski nacionalni indentitet u globalizirajućem svijetu. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo
8. Cifrić, I. (2014). Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije. Zagreb: Adrias, (20) str. 9-19
9. Cifrić, I., Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj: Koncept i dimenzije socijalnog identiteta, Socijalna ekologija, 15(3) str. 173-202
10. Colonialism, n.d. Debitage URL:http://debitage.net/humangeography/colonialism.html (pristupljeno 29.8.2021.)
11. Čačić-Kumpes, J. (1999.) Kultura, etničnost, identitet, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada jesenski i turk. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo
12. Čepo, D. (2010) Od nacionalnoga k supernacionalnome: europski identitet i Europska Unija U: Budak, N. i Katunarić V. Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 67-82

13. Čičak, A., Žuškić, A. (2013). Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju. Osijek: Essehist, 5(5), str. 97-103
14. Čolić, S. (2004).Globalizacija, kultura kapitalizma i globalna kultura. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, 41/2, str. 185-192
15. Ćimić, E. (1999). Nacija i Kultura U: Čačić-Kumpes, J. Kultura, etničnost, identitet, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada jesenski i turk, Hrvatsko sociološko društvo, str. 51-58
16. Dragojević, S. (1999). Multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam, plurikulturalizam: suprotstavljeni ili nadopunjujući koncept. Zagreb: Hrvatska znanstvena bibiloteka URL: https://www.bib.irb.hr/255216 (pristupljeno 26.8.2021.)
17. Fearon, J. (1999). Whatisidentity (as wenow use the word)?. Stanford, Department of Political Science Stanford University
18. Feitosa, J., Salas, E., Salazar, M.R. (2012). SocialIdentity: ClarifyingitsDimensionsacrossCultures. Florida: Psihologijske teme, 21(3), str. 527-548.
19. Galić, B. (2001). Globalizacija, okoliš i novi identiteti u postmodernoj kulturi. Zagreb: Politička misao, 38(3), str. 176-185.
20. Globalization isdead and we need to invent a new worldorder (2019). URL: https://www.economist.com/open-future/2019/06/28/globalisation-is-dead-and-we-need-to-invent-a-new-world-order) (pristupljeno 27.8.2021.)
21. Gvozdanović, J. (2010). Jezik i kulturni identitet Hrvata. Heidelberg: Kroatologija, 1(1), str. 39-56.
22. Horvat, R., ur. (2009.) Hrvatski identitet. Zagreb: Matica Hrvatska
23. Ibrahimović, S. (2018) Očuvanje kulturnog identiteta bošnjaka u abnh udruženju-Mančester, završni diplomski rad. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za pedagogiju,
24. Jagić, S., Vučetić, M. (2012). Globalizacijski procesi i kultura. Zadar: Acta Iadertina, 9(1), str. 15-24
25. Jeknić, R. (2014). Multikulturalizam, interkulturalizam i interkulturalni dijalog u kontekstu europskih integracija. U: Zbornik radova: II Međunarodna konferencija Bosna i Hercegovina i euroatlantske integracije - Trenutni izazovi i perspektive. Bihać: str. 1037-1055

26. Kardum, M. (2006). Davor pećnjak, aspekti osobnog identiteta. Zagreb: Biblioteka Scopus
27. Katuranić, V. (2010) Hrvatska kulturna politika i izazovi globalizacije U: Budak, N. I Katunarić V. Hrvatski nacionalni indentitet u globalizirajućem svijetu. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 105-116
28. Kulturni identitet. (2012) Proleksis enciklopedija URL: https://proleksis.lzmk.hr/511/ (pristupljeno 28.8.2021.)
29. Labus M., Veljak L., Maskalan A., Adamović (2014). Identitet i kultura, Sociologija i prostor, 53(1 (201)), str. 81-85
30. Letica, S. (2009). Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati U: Horvat, R., Hrvatski identitet. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 25-53
31. Lončar, J. (2005). Globalizacija, Pojam nastanak i trendovi razvoja. Zagreb: Geoadria 10(1) str. 91-104
32. Lučić, I. (2004). Je li Bosna i Hercegovina Jugoslavija u malom? Hrvatski identitet i globalizacija U: Tuđman, M. I Bekavac, I. Globalizacija i identitet, rasprave o globalizaciji, nacionalnom identitetu i kulturi politike, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, str. 85-132
33. Mark, J.J. (2018). SilkRoad. World history encyclopedia. URL: https://www.worldhistory.org/Silk_Road/ - pristupljeno 29.8.2021.)Što je kulturna globalizacija?: n.g.,Warbletoncouncil. URL: https://bs.warbletoncouncil.org/globalizacion-cultural-12032#menu-3 (pristupljeno 30.8.2021.)
34. Mcleod, S.A. (2019). Socialidentiytheory. SimplyPsychology URL:https://www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html
35. Mesić, M. (2002). Globalizacija migracija, Migracijske i etničke teme, 18(1), str. 7-22
36. Mežnarić, S. (1999.) Europa i Hrvatska u njoj: kultura adaptacije U: Čačić-Kumpes, J. Kultura, etničnost, identitet, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada jesenski i turk, Hrvatsko sociološko društvo, str. 115-120
37. Milardović, A. (n.d.) Globalizacija – 1. Kolokvij, Pdfcoffee URL: https://pdfcoffee.com/globalizacija-2-pdf-free.html (pristupljeno 30.8.2021.)

38. Multikulturalizam.(2021.) Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža,. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42380. (pristupljeno 30.8.2021.)
39. Musa, I. (2009). Kulturni identitet i globalizacijski procesi. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru: str. 264-290
40. Njavro, Đ. (2004) Hrvatski identitet i globalizacija U: Tuđman, M. I Bekavac, I. Globalizacija i identitet, rasprave o globalizaciji, nacionalnom identitetu i kulturi politike, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica: str. 31-44
41. Paić, I. (1999.) Nacionalni san, tranzicija, globalizacija: obrisi promjena identiteta U: Čačić-Kumpes, J. Kultura, etničnost, identitet, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada jesenski i turk, Hrvatsko sociološko društvo, str. 121-138
42. Parekh, B. (2008) Nova politika identiteta, politička načela za međuovisni svijet. Zagreb: Politička kultura
43. Pašalić, M., i Marinov, S. (2008). The English language andg globalisation. Split: Školski vjesnik, 57(3. - 4.), str. 249-258
44. Richter, F. (2020) Has globalization passed it's peak? Statisa URL: https://www.statista.com/chart/21821/global-trade-volume-as-a-percentage-of-gdp/) (pristupljeno
45. Sekulić, D. (2010) Pojam identiteta U: Budak, N. i Katunarić V. Hrvatski nacionalni indentitet u globalizirajućem svijetu. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 15-48
46. Tišma, S. (2007) Kulturna raznolikost, interkulturna komunikacija i digitalna kultura - Sažetak rezultata projekta, Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose
47. Tuđman, M., Bekavac, I. (2004) Globalizacija i identitet, rasprave o globalizaciji, nacionalnom identitetu i kulturi politike, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb
48. Vujčić, V. (2008.) Kultura i politika, Zagreb: Politička kultura
49. Vujić, J. (2009.) Hrvatski tranzicijski identitet U: Horvat, R., Hrvatski identitet. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 117-145
50. Žurić Jakovina, I., Jakovina, T. (2016). Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć. Zagreb: Revija za sociologiju, 46(3), str. 325-349

POPIS SLIKA

Slika 1 - Karta Puta svile 6

Slika 2 - Pad svjetske razmjene 9

Slika 3 - Vladavina velikih carstava u Prvom svjetskom ratu 16

POPIS TABLICA

Tablica 1 RTL-ov dnevni program 24